

УДК 81.373

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-9>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

THE TRANSLATION PECULIARITIES OF ENGLISH SOCIAL AND POLITICAL REALIA IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Васильєва Н. О.,

orcid.org/0000-0002-7926-3334

кандидат філологічних наук,

доцент б. в. з. кафедри англійської філології та перекладу

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Глобалізаційні процеси сучасності сприяють активному поширенню інформації, в яких англійська мова як мова міжнародного спілкування відіграє важливу роль. Актуальною проблемою є висвітлення нюансів перекладу англійськомовних соціально-політичних реалій, що відбивають події повномасштабної російсько-української війни, яка триває. У статті проведено аналіз особливостей перекладу англійськомовних суспільно-політичних реалій (вилучених із медіаресурсів CNN News та BBC News за останній квартал 2023 року і перший квартал 2024 року) українською мовою з урахуванням структурної специфіки лексичних одиниць. З'ясовано зміст і уточнено дефініцію понять «реалія» та «суспільно-політично реалія», підходи до класифікації суспільно-політичних слів-реалій, а також окреслено діапазон методів і прийомів перекладу англійськомовних реалій українською мовою, розроблених В. Карабаном та І. Корунцем. У практичній частині праці було відібрано репрезентативні англійськомовні контексти, що містять лексичні одиниці із соціально-політичною прецизійною інформацією. Вибір матеріалу ґрунтувався на класифікаціях запропонованих українськими мовознавцями І. Баланик і К. Разумною: назви політичних партій та організацій, назви адміністративних одиниць; лексичні одиниці, що використовуються на позначення нюансів державного устрою; назви політично-соціальних подій та термінів; військові номінації (назви підрозділів, техніка, посади, звання). Результати аналізу вказують на превалюючі методи перекладу цих лексем – калькування, транскодування (транслітерація), а також ті, які використовувалися значно рідше – описовий метод, контекстуальна заміна (конкретизація, узгаляння, антонімічний переклад).

Ключові слова: реалія, суспільно-політична реалія, методи перекладу, калькування, транскодування, описовий переклад, контекстуальна заміна.

The globalization processes lead to the active spread of information nowadays, and the English language as a lingua franca plays a pivotal role in it. The actual problem is the clarification of the approaches to the translation of social and political realia that illustrate the events of the ongoing full-scale Russian-Ukrainian war. The article is dedicated to the analysis of the peculiar features of the translation of English social and political realia into the Ukrainian language which has been selected from CNN News and BBC News media for the last quarter of 2023 and the first quarter of 2024 respectively. The structure of the illustrative material has been taken into consideration. It has also been specified the definitions of the terms «realia» and «social and political realia», as well as the classifications for them. The scope of methods and approaches to the translation of English realia into Ukrainian by V. Karaban and I. Korunets has been outlined. The practical part of the investigation reveals some vivid examples of social and political realia. The choice of the illustrative material relied on the classifications developed by I. Balanyk and K. Razumna: political organizations and party names, administrative division names; nominations of state structure nuances; names of social and political events and terms; military nominations (unit names, positions, ranks, equipment, etc.). The results of the analysis demonstrate the prevailing methods of translation of such lexemes (calque translation and transcoding), and less popular ones (descriptive translation and various contextual transformation approaches).

Key words: a realia, a social and political realia, translation methods, calque translation, transcoding, descriptive translation, contextual transformations.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної російсько-української війни шпальти газет та англомовний медіапростір заповнили статті та огляди присвячені трагічним подіям, що розгортаються на території України. Небачена донині агресія направлена проти мирних українців, знищення інфраструктури, застосування «забороненої» зброї, грабiж і насильство, щоденні атаки по містах і селищам, завдання непоправної шкоди екосистемі в цілому стали реаліями українців, які виборюють свою незалежність попри цинізм і жорстокість ворога. Перекладачі, усвідомлюючи важливість своєї праці, мають об'єктивно і максимально точно передавати інформацію, не спотворювати суть викладеного у суспільно-політичних текстах, адже адекватність перекладу є запорукою правильного сприйняття інформації, формування відповідних поглядів аудиторії та урешті-решт гарантією підтримки українців. Тобто наразі робота перекладача постає певним інструментом боротьби з російською агресією у розумінні соціально-політичних і військових реалій широкою англомовною аудиторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відповідності перекладу реалій та суспільно-політичних реалій зокрема привертає увагу багатьох українських та іноземних учених, зокрема В. І. Карабан [1], І. В. Корунець [2], В. О. Подміногін [3], О.О. Литвиненко [4], І. Д. Баланик і В. Д. Бялик [5], А. Г. Кирда [6], О. О. Письменна, J. Lambert, G. Van [7] та інших, що підтверджує нагальність та актуальність порушеного питання. Наприклад, лінгвісти І. Д. Баланик і В. Д. Бялик розробили класифікацію суспільно-політичних реалій за типами: назви політичних партій та організацій, назви областей / міст / регіональних центрів, що можуть містити цінну культурну, історичну та політичну інформацію; лексичні одиниці, що використовуються на позначення нюансів державного устрою; назви політично-соціальних подій та термінів [5]. А дослідниця К. А. Разумна додала до зазначених типів суспільно-політичних реалій ще й військові (назви підрозділів, тактичних одиниць, техніки, посади звань тощо) [8]. У представленому дослідженні ми поєднуватимемо погляди науковців на природу соціально-політичних реалій.

Мета дослідження. Метою статті є встановити та проаналізувати складності, що виникають під час перекладу англомовних суспільно-політичних реалій українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, реалія містить культурно-специфічний підтекст, через який є складною для перекладу, проте значущою для вираження концепцій. За дефініцією В. І. Карабана, слово-реалія є унікальною лексемою, що не має відповідника у мові перекладу, адже «віддзеркалює» явища чи поняття, характерні мовній спільноті, та, відповідно, взаємопов'язаною із національним і культурним тлом. Таким чином, для здійснення точного перекладу реалій перекладач має бути компетентним щодо лінгвокультурологічних особливостей мови, з котрої перекладає (source language), а також враховувати особливості цільової мови (target language) [1]. До можливих труднощів під час перекладу слів-реалій можна віднести: відсутність відповідника / еквівалента; потребу у збереженні національного колориту; контекст та специфіку цільової мови; нюанси перекладу термінів, складних концепцій тощо.

Очевидно, що переклад англомовних суспільно-політичних реалій потребує особливо ретельної роботи фахівця з перекладу, адже такі поняття широко застосовуються у політико-соціальних ученнях, медіа та міжнародних відносинах, і можливі похибки та кривотлумачення матимуть негативні наслідки не лише для репутації перекладача, а ймовірно спричинять проблеми більшого масштабу.

Згідно з розробленими методами і прийомами перекладу В. Карабаном та І. Корунцем, вважаємо доцільним застосувати *транскодування, калькування, описовий переклад, контекстуальну заміну* для перекладу слів-реалій соціально-політичного характеру [1; 2]. Коротко схарактеризуємо кожен із них.

Транскодування реалізується шляхом збереження звукового вигляду або графічної репрезентації слова-реалії. У його межах розрізняють: *транскрибування*, *транслітерацію*, *змішане транскодування* (комбінація транскрибування і транслітерації) та *адаптивне транскодування* (трансформація вихідного поняття з урахуванням специфіки цільової мови).

За допомогою *калькування* можна перекласти значення лексеми без семантичних втрат шляхом зберігання структури слова чи словосполучення із вихідної мови у цільовій мові, наприклад: *ефект доходу – income effect*, *flying fish – летюча риба*, *бурий ведмідь – a black bear*, *voice mail – голосова пошта*, *аудіовізуальний документ – audio-visual document*.

Описовий переклад є доречним, коли реалія є безеквівалентною, унікальною, такою, котру складно перекласти одним словом. Однак слід пам'ятати про переваги та недоліки цього методу. До позитивних сторін можна віднести: точність, зрозумілість, конкретність та адаптивність, а до негативних – подекуди узагальненість та зміни обсягу перекладеного тексту у порівнянні з оригіналом.

Приєм *контекстуальної заміни* ефективно працює, коли слово-реалія перекладається не прямим відповідником, а залежно від контексту вживання та встановлених норм цільової мови. Наприклад, у реченні «*A shock occurs when a «live» part of some device is touched*» словосполучення «*a live part of some device*» перекладатиметься «*відкрита частина певного пристрою*». Серед можливих варіантів контекстуальної заміни застосовується смислова диференціація, конкретизація, узагальнення (генералізація), негативація (антонімічний переклад).

Аналізуючи специфіку перекладу суспільно-політичних реалій, ми опрацювали англійськомовні медіаресурси CNN News та BBC News, в яких висвітлювалися події російсько-української війни за четвертий квартал 2023 року і перший квартал 2024 року. Наприклад:

«*More than 100 guided aerial bombs – which generally carry a minimum weight of 500 kilograms (1,100 lbs) – are being dropped each week on Sumy region, the governor told Radio Liberty*» [9].

«*Ukrainian front-line troops say they are experiencing connection problems with the vital Starlink internet service, owned by Elon Musk and used to run Kyiv's fleet of attack drones, while also reporting an increase in Russian use of the devices, despite this being prohibited by US sanctions*» [10].

«*Ukraine's capital came under heavy missile attack in the early hours of Thursday for the first time in six weeks just hours after a visit to the city by US national security adviser Jake Sullivan*» [11].

Отже, виокремлені словосполучення вважаємо реаліями відповідно до класифікацій запропонованих ученими І. Д. Баланик, В. Д. Бялик [5] та К. А. Розумною [8], до яких зараховують поняття, що містять прецизійну інформацію про історію, культуру, політику, державний устрій та війну.

Загалом було дібрано понад 100 контекстів з англійськомовних медіа, що містять реалії (71 лексичну одиницю), та розподілено їх за структурними особливостями. Для оптимізації далі подамо отримані результати у вигляді таблиці, в якій представлені найбільш репрезентативні приклади, дібрані зі статей онлайн-видань [9; 10; 11; 12].

Отже, з-поміж можливого арсеналу методів і прийомів перекладу соціально-політичних реалій найбільш уживаним виявились калькування та транслітерація (для репрезентації певних термінів, що стосуються військових і технічних понять, посад і звань). Описовий (дескриптивний) метод та контекстуальна заміна були використані значно рідше у ситуаціях, коли у цільовій мові не було відповідника або вихідний контекст повідомлення вимагав залучення певних трансформацій (конкретизацію, узагальнення, антонімічний переклад і смислову диференціацію). Проілюструємо отримані результати щодо вжитих методів перекладу представленої вибірки за допомогою кругової діаграми, в якій наведено кількісні показники.

Таблиця 1

Структурні особливості реалій та способи їх перекладу

Реалія англійською мовою	Структура реалії	Метод перекладу	Переклад реалії українською мовою
presidential election	прикметник + іменник	калькування	президентські вибори
reconnaissance groups	іменник + іменник	калькування	розвідувальні групи
sanitary zone	прикметник + іменник	калькування / описовий переклад	санітарна зона; область або територія, де застосовуються певні санітарні норми та вимоги для збереження здоров'я і гігієни.
active combat zone	прикметник + прикметник + іменник	калькування	активна зона бойових дій
artillery and drone attacks	прикметник + сполучник + прикметник + іменник	калькування + транскодування	артилерійські та дроніві атаки.
Sumy's regional governor	присвійний іменник + прикметник + іменник	калькування	обласний голова Сумської області
Kyiv's Defense Intelligence Directorate	присвійний іменник + прикметник + іменний прикметник + іменник	калькування	Головне управління розвідки Міноборони Києва
worst-hit settlements	прикметник + іменник	калькування	найбільш постраждалі поселення
guided aerial bombs	прикметник + прикметник + іменник	калькування	керовані повітряні бомби
buffer zone	прикметник + іменник	транскодування + калькування	буферна зона
pro-Kyiv Russian volunteer leaders	прикметник + прикметник + іменник + іменник	калькування/ описовий переклад	прокиївські російські добровольчі лідери / російські добровольчі лідери, які підтримують Київ
new legal conditions on satellite communications	прикметник + прикметник + іменник + прикметник + іменник	описовий переклад	нові правові умови, що регулюють супутниковий зв'язок
front-line troops	прикметник + іменник	описовий переклад	війська, які перебувають на передовій лінії
Ukrainian trenches	прикметник + іменник	контекстуальної заміни (конкретизація)	українські військові окопи.
frozen Russian financial assets	дієприкметник + прикметник + прикметник + іменник	калькування	заморожені фінансові активи Росії
the European Peace Facility	прикметник + іменник + іменник	описовий переклад	Механізм Європейського Союзу із забезпечення миру
political deadlock in Washington	прикметник + іменник	контекстуальна заміна	політична блокада у Вашингтоні
Biden's main point man	присвійний іменник + прикметник + іменник + іменник	описовий переклад	головний представник Байдена

Продовження таблиці 1

the country's air force commander	присвійний прикметник + іменник	калькування	командир авіаційних сил країни
hypersonic missiles	прикметник + іменник	калькування	гіперзвукові ракети
to share real-time drone feeds between units	дієслово + прикметник + прикметник + прийменник + іменник	метод калькування	обмінюватися новинами з дронів у реальному часі між підрозділами
Starlink internet service	іменник + іменник + іменник	транслітерація	інтернет-сервіс Старлінк
SpaceX	іменник	транслітерація;	Спейсікс / «SpaceX»
Pentagon advice	іменник + іменник	калькування + транслітерація	поради Пентагону
Ukraine Assistance Fund	іменник + іменник + іменник	контекстуальна заміна	Фонд допомоги Україні
energy terrorism	іменник + іменник	калькування	енергетичний тероризм

Рис. 1. Кількісне співвідношення способів перекладу англомовних суспільно-політичних реалій українською мовою

Висновки й перспективи подальших досліджень. Сучасний глобалізований світ характеризується насиченістю суспільно-політичної прецизійної інформації, коректний переклад якої забезпечує адекватне сприйняття і формування світогляду читацької аудиторії. Тому англомовні статті, що висвітлюють соціально-політичні події, на міжнародних інформаційних платформах CNN News та BBC News є надзвичайно важливим етапом привернення уваги світової спільноти до питання російсько-української війни. А коректний переклад реалій війни англійською мовою – особливо актуальне питання для українців.

Підсумовуючи статтю, робимо висновок, що у межах опрацьованої вибірки соціально-політичних реалій найбільше застосовувалися методи калькування та транскодування (транслітерації), меншою мірою – описовий метод і контекстуальної заміни.

Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі особливостей перекладу україномовних історико-культурологічних реалій англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: навчальний посібник. Вид. 5-ге. Вінниця: Нова книга, 2018. 656 с.
2. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation. Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2001. P. 448.
3. Подміногін В. О. Збірник наукових праць з історії та теорії перекладу: навч. посіб. Вид. 1-е. Харків: НУА, 2017. 468 с.
4. Литвиненко О. Виклики перекладу культурних реалій. Сучасні дослідження в галузі мовознавства. м. Львів: Львівський університет, 2022. 59 с.
5. Баланик І. Д., Бялик В. Д. Труднощі та способи перекладу суспільно-політичних реалій: наукова стаття. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2021. 7 с.
6. Кирда А. Г., Письменна О. О. Формування компетентності в перекладі на матеріалі сучасних суспільно-політичних реалій: збірник наукових праць. *Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 49. С. 252–260.
7. Lambert J., Van G. On describing translations. London: Croom Helm, 2014. P. 42–53. https://edition.cnn.com/2024/03/23/europe/eu-ukraine-aid-us-defense-intl-cmd/index.html?iid=cnn_buildContentRecirc_end_recirc (last access: 22.03.2024)
8. Разумна К. А. Відтворення суспільно-політичних реалій української сучасності в британському публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2017, номер 26 том 2: веб-сайт. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8388/1/MGU_2017_2_119-121.pdf (дата звернення 14.03.2024)
9. Andrew Carey. On visit to Kyiv, Sullivan confident US House will pass additional Ukraine aid, eventually. CNN, 2024. website. URL: <https://edition.cnn.com/2024/03/20/europe/sullivan-kyiv-visit-ukraine-aid-intl/index.html> (last access: 21.03.2024)
10. Andrew Carey, Victoria Butenko and Yulia Kesaieva. Thousands shelter from Kyiv missile barrage, hours after Biden's national security adviser visits. CNN, 2024. website. URL: <https://edition.cnn.com/2024/03/21/europe/kyiv-missile-attack-ukraine-russia-intl/index.html> (last access: 20.03.2024)
11. Andy Carey and Olga Voitovych. Ukraine's border villages feel full force of Russian war machine as Putin moots possible 'sanitary zone'. CNN, 2024. website. URL: <https://edition.cnn.com/2024/03/26/europe/ukraine-russia-border-putin-buffer-zone-intl-cmd/index.html> (last access: 21.03.2024)
12. Hanna Ziady and Mark Thompson. EU leaders endorse plan to tap frozen Russian assets to arm Ukraine. CNN, 2024. website. URL: <https://edition.cnn.com/2024/03/21/business/frozen-russian-assets-ukraine-war/index.html> (last access: 20.03.2024)